

УРОК: «ЗМІЦНЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СЕРЕДИНІ X СТ.»

Тема: Зміцнення Київської держави в середині X ст.

I варіант уроку.

Мета уроку: систематизувати знання учнів щодо діяльності київських князів.

Завдання:

1. Закріпити знання учнів про діяльність перших київських князів, ознайомити з діяльністю княгині Ольги та її сина Святослава.

2. Розвивати вміння робити висновки й оцінювати діяльність історичних осіб.

3. Виховувати любов до минулого свого народу.

Обладнання:

І. Коляда, К. Крилач, С. Юренко «Історія України», 6–7 кл.

І. Коляда, В. Власов. Історія України, зошит-конспект 6–7 клас, К., 1998;

І. Коляда, К. Крилач, А. Подобед. Дидактичні матеріали з історії України. 7 кл., К., 1998; ілюстрації портретів; ребус; кросворд; карта;

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку.

Перевірка домашнього завдання.

1. Робота з роздатковими картками (2 учні отримують картки й відповідають на запитання).

1

а) Назва «Русь» — скандинавського чи автохтонного походження?

б) Князь Аскольд: належав до династії Києвичів чи Рюриковичів?

в) Як загинув князь Ігор?

г) Назвіть роки князювання Олега.

2

а) Вперше спробу запровадження християнства в Київській державі було зроблено князем у році.

б) Походи на Візантію здійснили

в) Династія Рюриковичів почала правити у Києві з ...—860 р. ...—882 р. ...—912 р.

г) Назвіть роки князювання Ігоря.

2. Заповнити таблицю «Перші київські князі» (всі учні це роблять самостійно у своїх зошитах, один учень заповнює таблицю на дошці).

Таблиця «Перші київські князі»

князь	роки правління	Що зробив у своїй державі?	Які походи здійснив?	Які угоди уклав? Коли?
Аскольд	до 882 р.	— прийняв титул кагана, підняв Русь на один щабель з Візантією; започаткував запровадження християнства;	— утвердив кордони на узбережжі Понту; брав участь у відбитті арабів в Закавказзі; укріпив кордони на пд. березі Каспійського моря у 865 р.; походи проти Візантії у 860р., 863 р., 865 р., 874 р.	— угоди з Візантією у 860 р., 863 р., 865 р., 874 р. на вигідних для русичів умовах.
Олег	882—912 р.	— відновив язичницький культ, розправився з новгородцями;	— 883 — пішов у землі древлян; 885 — пішов у землі уличів; 907 р. — похід проти Візантії;	907 р. — угода з Візантією; 911 р. — новий договір з Візантією.
Ігор	912—945 р.	— вів оборонне будівництво залогу на кордонах; укріпив позиції Русі на торгових шляхах.	913—914 р.р. — війни з древлянами; 915—920 р.р. — виступ проти печенігів; — війни з уличами; — похід у Закавказзя; 941 р. — I похід проти Візантії, що закінчився поразкою для русичів; 944 р. — II похід проти Візантії.	944 р. — угода з Візантією;

Подача нового матеріалу.

ПЛАН.

1. Княгиня Ольга і її діяльність.
2. Князь Святослав.
3. Війни князя.

Вступне слово вчителя: «Сьогодні ми ознайомились ще з однією постаттю Київської держави. (Вчитель демонструє портрет кн. Ольги). Так, це жінка, дружина кн. Ігоря, княгиня Ольга. Саме її всім відомий Нестор-літописець порівнював з яскравою зорею, що передує сходу Сонця. Саме її православна церква канонізує як Рівноапостольну, прилучивши її до лику святих. Саме їй, прославленій у піснях жінці вдалося навести спокій у країні після стількох війн і зміцнити міжнародне становище Русі».

Бесіда (запитання вчителя, у дужках правильна відповідь):

— Пригадайте, де, коли, за яких обставин загинув князь Ігор? (У 945 р. біля м. Іскоростень; його вбили древляни через те, що він повторно пішов збирати у них данину.)

— Що потрібно було зробити кн. Ользі, дружині Ігоря, після його смерті? (Помститись за смерть чоловіка.)

— Так, ставши повновладною правителькою Київської держави, вона помстилась за смерть чоловіка: розправилась з послами древлян, які прибули до Києва, спалила м. Іскоростень, знищила частину його жителів. Але цим вона ще не могла запобігти повторності збору данини в країні. Чи можна це було зробити іншим шляхом? Яким? (Встановити норми податків.)

— Це було велике досягнення княгині. Як ви думаєте, чи могла княгиня проводити війни? (Ні.)

— Але вона ж зміцнила міжнародне становище Русі? Яким чином, на вашу думку? Війни вона не вела. (Мирним шляхом.)

Учням демонструється карта.

Рік 957. Зверніть увагу, саме в цьому році кн. Ольга здійснила дипломатичну місію до Константинополя і уклала новий договір з Візантією.

959 р. Княгиня вислала своє посольство до імператора Священної Римської імперії Оттона I.

961 р. На Русь прибула місія Оттона I з метою прилучити Русь до римо-католицького світу, але успіху не мала.

— У цей час досяг повноліття і став з 957 р. великим київським князем син Ольги та Ігоря. Як його звали? (Святослав.)

Зараз ви прослухаєте вірш про діяльність кн. Святослава; занотуйте, на кого ходив і з ким воював князь. (Виходить учень, який розповідає вірш Юрія Шкрумеляка про кн. Святослава.)

*Був це сміливий князь-воєва,
Все в таборі проживав,
У ціле життя відважно з ворогами воював.
Як на кого йшов війною, то казав: «Іду на вас»,
Чесподівано на ворога не напав він ані раз.
Завоював він печенігів і над Волгою – хозар,
У Болгарію побити кличе його грецький цар.
Але зле вчинив ти, князю, що у городі чужім
Тли осів собі й занедбав рідний Київ – батька дім.
Тли сидиш в Переяславі, а тим часом печеніг
Рідний Київ облягає – все валить тобі до ніг.
Хоч побив ти печенігів, знов вертаєшися в чуже
Грек згодився з болгариним – ждуть зі зрадою тебе.
Хоч помстив ти владу грека, й ворогів*

чимало вбив –

*Мусив ти від переваги відступати з тих країв.
А зустрівши печенігів, в лютім бою ти упав,
Ворог з черепа твого мед-вино собі спивав...*

Закріплення.

— Ви прослухали вірш, а тепер позначте на карті, з ким воював кн. Святослав.

— Розгадайте кросворд.

По горизонталі.

1. Який князь, йдучи на ворога, говорив «Іду на вас»? (Святослав.)

2. Хан якої орди зробив із Святославого черепа чашу? (Печеніг.)

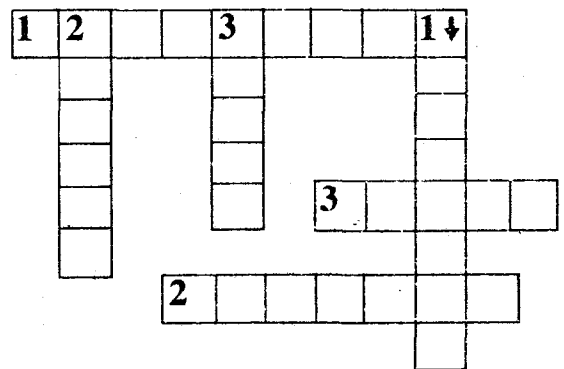
3. На якій річці було укладено договір з Візантією? (Дунай.)

По вертикалі:

1. З якою державою уклала договір Ольга? (Візантія.)

2. Святослав завершив об'єднання східнослов'янських племен, підкоривши плем'я. Яке? (В'ятичі.)

3. Хто правив після кн. Ігоря в Київській державі? (Ольга.)

Домашнє завдання:

— скласти розповідь «Портрет кн. Святослава»;

— скласти кросворд «Святослав-завойовник» (у центрі слово «Святослав»).

II варіант уроку.

Тема: Святослав – визначний державець чи нерозсудливий авантюрист?

Мета — з'ясувати історичне значення діяльності Святослава: позитивні і негативні наслідки.

Завдання:

1. Навчитись описувати діяльність визначних діячів, давати оцінку їх діяльності, спираючись на власні знання, враховуючи думки інших.

2. Розвивати вміння аналізувати й критично ставитися до думки інших.

3. Виховувати любов до свого минулого. Обладнання: І. Коляда, К. Крилач, С. Юренко «Історія України», 6—7 кл.

М. Аркас «Історія України-Русі»; Одеса, 1995, Г.Наш «Історія українського народу»; К.; 1993, О.Субтельний «Україна. Історія»; К.; 1993, Н.Полонська-Василенко «Історія України», К.; 1995;

т. 1, В.Король «Історія України»; К.; 1996, М.Грушевський «Історія України»; К.; 1992, П.Толочко «Київська Русь»; К.; 1996, І.Коляда, К.Крилач, А.Подобед «Дидактичний матеріал з історії України»; 7 кл.; К.; 1998, ілюстрація портрету.

Тип уроку: урок з активними формами навчання. (Суд історії.)

Правила гри.

Урок готується за 2—3 тижні. Пишеться оголошення.

Оголошення:

... (дата) ... (місяць) ... (рік) ... Відбудеться суд історії: «Святослав — визначний державець чи нерозсудливий авантюрист?»

На суд історії запрошуються учні 7-х класів. Розподіляються ролі:

- суддя (ця роль належить вчителю);
- свідки захисту (видатні історики);
- свідки обвинувачення;
- коло присяжних.

Хід уроку.

Суддя: Всім встати — суд іде! Сьогодні у нас на порядку денному стоїть одна з найважливіших проблем з історії України — це суд над князем Святославом. Адже серед істориків є різні точки зору щодо значення його діяльності. Наприклад, М.Грушевський говорить, що Святослав — «це не хитрий чудодій, що все робить штукою, а сміливий і чесний лицар-войовник, що у всіх поступає відкрито і сміливо, не шукає здобичі, ні багатства, цінить тільки славу воєнну і для неї одної живе». А український поет Є.Маланюк так характеризує князя Святослава: «Як суцільний варяг, Святослав не був ані дипломатом, ані навіть політиком». Тому нам слід з'ясувати істину: хто ж цей князь — нерозсудливий авантюрист, зверхник і безвольний виразник волі дружини чи видатний полководець та мудрий державний діяч. Отож, з'ясуємо правду про князя Святослава.

Свідок обвинувачення («Літопис временних літ»): «Ти, княже, чужу землю шукаєш і блудиш, а свою залишив»

Свідок обвинувачення (М.Аркас):

«Святослав — справжній лицар, дуже відважний. А як ішов з ким воювати, то оповіщав: «Іду на вас!» Це він робив для того, щоб

вороги мали час зготовитись до бою, бо він вважав, що не по-лицарськи несподівано, по-тайки на когось нападати. Святослав — це князь-воєнка, який кохався у походах, але дома в князівстві порядкувала громада, а він навіть не втручався до її розпорядків.»

Свідок обвинувачення (Є.Маланюк):

«Як суцільний варяг, Святослав не був ані дипломатом, ані навіть політиком.»

Свідок обвинувачення (історик, ХІХ ст.):

«Цей князь — зразок великих полководців, не є прикладом государя великого, тому що славу перемоги поважав більше державного блага.»

Свідок обвинувачення (Н.Полонська-Василенко):

«Однак, у справах України Святослав грав скоріше негативну роль, і мали рацію бояри, які закидали йому, що, шукаючи чужих земель, він нехтував своїми. Знищення Хозарського каганату принесло Русі тільки шкоду, бо вона сама неспроможна була боротися проти кочовиків, які протягом 4-х століть панували у степах. Балканська політика князя також не дала нічого Русі.»

Свідок обвинувачення (П.Толочко):

«Святослав дбав про міжнародний авторитет Русі, зміцнення її економічних позицій на чорноморських ринках, але не так активно цікавився внутрішніми справами. Безперечно, він був вродженим полководцем, але не міг належним чином оцінити справжню небезпеку кочових орд печенігів. А тим часом боротьба з ними стала для Русі важливою необхідністю.»

Свідок захисту (Ібн Хаукаль):

«Тепер не залишилося ні слуху від болгарів, ні від буртасів, ні від хозарів, бо Русь знищила їх усіх, відібрала в них усі землі й захопила собі, а ті, хто врятувалися з її рук, розбіглися по близьких місцях, бажаючи залишитися поблизу своїх країн та сподіваючись дійти згоди з Руссю і піддатися їй, і це все завдяки Святославу.»

Свідок захисту (Н.Полонська-Василенко):

«Святослав мужній, войовничий князь, з лицарською вдачею. Але в той же час він глибоко включився у міжнародні відносини і відіграв у них величезну роль. Він воював протягом усього свого правління і походами своїми охопив грандіозну територію, ім'я його гриміло по всій Східній Європі та Західній Азії. Його знали письменники Візантії та арабського світу. Святослав був політичним діячем, який брав участь у великих подіях на Сході Європи.»

Свідок захисту (Г.Наш):

«Святослав був завзятим воєнкою, все життя своє провів у походах. Воював він не заради користі, як Олег, а тільки задля слави козацької та звитяги. В походах ніколи не хитрував, а сміливо й чесно, як бравий лицар, насамперед сповіщав: «Іду на вас!»

Свідок захисту (А.Лотоцький):

«Святослав був відважний та хоробрий. Про

Його хоробрість знали всі сусіди України. Святослав усе своє життя і князування провів не в Києві у палатах, але в походах, у полі, зі своїми воїнами, які його дуже любили, бо він жив так просто, як вони. А на ворогів своїх не нападав хитро, несподівано, щоб їх заскочити, а посилав посла, щоб переказував ворогом його военний виклик: «Іду на вас!» Багато походів зробив він за своє життя, багато він закінчив переможно й щасливо та багато воєнної здобичі привіз на Україну.»

Свідок захисту (О.Субтельний):

«Святослав — відважний і палкий, прямо-лінійний і суворий, насамперед був князем-воїном. Безперервно воював, полюбляв грандіозні й славетні справи. Його слов'янське ім'я, варязьке виховання, кочовий спосіб життя віддзеркалювали поєднання європейського та азіатського начал. Його правління ознаменувало апогей ранньої героїчної доби в історії Київської Русі.»

Свідок захисту (П.Греков):

«На відміну від перших князів — Олега та Ігоря — Святослав відіграв більш помітну роль у тогочасних міжнародних відносинах Європи та Азії. Він був одним із учасників найважливіших тогочасних міжнародних подій. До того ж він часто діяв не за власною ініціативою, а за згодою з іншими державами, беручи, таким чином, участь у вирішенні завдань європейської і частково азіатської політики.»

Свідок захисту (Є.Маланюк):

«Двадцять літ князування цього володаря-полководця — це була без перерви одна героїчна епопея романтично-юна, в якій, здавалося, гармонійно зіллялися слов'янство і варязтво, «південь» і «північ», краса і сила. Святославові Завойовникові не пощастило побачити наслідки своєї бурхливої чинності. Але дальші епохи розвитку і розвитку Київської держави — епоха Володимира Святого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха — наврайд чи були б здійсненні в їх розмірах: Святослав Завойовник дав мірило і для народу, і для землі. Можливо — назавжди.»

Свідок захисту (В.Король):

«Ще більше зміцнив позиції Київської держави князь Святослав, який для її утвердження вів постійні війни. Зокрема, протягом 965—967 р.р. він розгромив Хозарський каганат, Волзьку Булгарію, включив до складу держави в'ятичів, здобув придунайські міста, змусив рахуватися з інтересами Київської Русі і Візантію. І хоча він загинув у 972 р. в битві з печенігами, саме йому, людині сміливій, з лицарською вдачею, вдалось закінчити об'єднан-

ня східнослов'янських земель в одній державі з центром у Києві.»

(Як варіант) **Коло присяжних:**

«Вислухавши всіх свідків обвинувачення й свідків захисту, ми прийшли до висновків:

— по перше,

Святослав був звичайною людиною. Не дивлячись на всю його велич, йому були притаманні слабкості в його політичній діяльності. Але ці слабкості були настільки непомітними, що неозброєним оком їх не побачиш, тому що їх затьмарює відвага, войовничість, хоробрість, простота, мудрість і любов до рідної землі — це ті обставини, які суд повинен врахувати в першу чергу;

по-друге,

вся діяльність князя була спрямована на зміцнення Київської Русі, на піднесення її рівня до Візантії;

по-третьє,

всю свою політику він проводив чесно, гордо стояв перед ворогом, не лякаючись печенізьких, хозарських та інших мечів;

по-четверте,

саме Святослав завершив об'єднання всіх східнослов'янських земель в одну державу, що стало основою для розвитку Київської Русі за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого;

по-п'яте,

сучасний погляд і оцінки не можуть реально відповідати тому часу, звичаям, умовам, традиціям, за якими жив і творив свої подвиги князь Святослав;

по-шосте,

оцінки істориків не є однозначними, вони не можуть обминуги апогеїв у політичній діяльності й критично ставитися до промахів князя.»

Рішення суду історії:

«Вислухавши свідків захисту і свідків звинувачення, а також прийнявши до уваги думку присяжних, суд історії постановив: визнати князя Святослава визначним полководцем та видатним діячем України, який справедливо увійшов в історію як князь Завойовник, тобто, говорячи словами історика, «Сей Олександр нашої давньої історії.»

(Можливі інші варіанти постанови кола присяжних.)

Домашнє завдання:

Підготувати розповідь «Портрет князя Святослава.»

